

Світлана ЖУКЕВИЧ

кандидат економічних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, sveta_zyke@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-6088-6232

ДИСКУРС “ФІЛОСОФІЯ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ” В СТРУКТУРІ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ

Вступ. Глобальні виклики та динамічне розуміння сучасного мінливого світу формують нову парадигму, основою якої є фундаментальні дослідження та практичне застосування наукових розвідок, що дає змогу отримати значні результати та знаходити вирішення глобальних і локальних проблем. Однією із форм мультидисциплінарності є конвергенція та розвиток наукових знань на перетині філософії та економічної науки, продуктом яких є фінансовий аналіз. Особливості становлення та розвитку фінансового аналізу як самостійної науки потребують дослідження його філософських основ.

Мета – науково обґрунтувати теоретичні аспекти філософії фінансового аналізу та його місце в структурі економічних знань задля вирішення герменевтичних питань створення ефективної моделі фінансового аналізу як цілісної науки.

Результати. Окреслено, що філософія економічного світу визначає загальні, універсальні тенденції та закономірності його розвитку на основі філософських категорій: цілі, пояснення, теорії, перевірка, індукція та демаркація. Розширення предметного поля філософії економіки дало змогу виокремити філософію фінансового аналізу. Доведено, що існування фінансового аналізу як окремої самостійної цілісної науки є підставою досліджувати його філософські основи, а дискурс “філософія фінансового аналізу” охоплює філософські питання “природи” й структури наукового пояснення, обґрунтування наукового методу, зміни наукової теорії, статусу наукових законів, дискусію між науково-реалістичним і антиреалістичним підходами та має неабияке значення в системі економічних наук.

Висновки. Аргументовано, що формування філософських засад наукової економічної системи, забезпечення достовірних знань про фінансовий аналіз, обґрунтованих у ретельній (всебічній) логічній теоретичній формі, є потребою сьогодення. Адже філософія фінансового аналізу вивчає філософські питання “природи” й структури наукового пояснення, обґрунтування методів, зміни наукової теорії, статусу наукових законів, дискусію між науково-реалістичним і антиреалістичним підходами. Розуміння філософії фінансового аналізу як дисципліни розкривається через взаємопов’язані філософські виміри фінансового аналізу: онтологічний, епістемологічний, гносеологічний, аксіологічний, методологічний, які впливають і визначають дослідницьку парадигму та будуть

предметом подальших наукових розвідок, оскільки формують філософське вчення про фінансово-економічну реальність.

Ключові слова: філософія, фінансовий аналіз, пізнання, філософія економіки, управління.

Рис.: 1, бібл.: 22.

Svitlana ZHUKEVYCH

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,

sveta_zyke@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-6088-6232

DISCOURSE “PHILOSOPHY OF FINANCIAL ANALYSIS” IN THE STRUCTURE OF ECONOMIC KNOWLEDGE

Introduction. Global challenges and a dynamic understanding of our changing world form a new paradigm, the foundation of which is in fundamental research and practical applications of scientific intelligence, which allows obtaining significant results and finding solutions to global and local problems. One of the forms of multidisciplinary is the convergence and development of scientific knowledge – philosophy and economic sciences, including financial analysis. The peculiarities of the formation and development of financial analysis as an independent science require the study of its philosophical foundations.

The purpose of the article is to study the theoretical aspects of the philosophy of financial analysis and its place in the structure of economic knowledge in order to solve the hermeneutic issues of creating an effective model of financial analysis as a holistic science.

Results. It is outlined that the philosophy of the economic world determines general, universal trends and patterns of its development based on philosophical categories: goals, explanations, theories, verification, induction and demarcation. The expansion of the subject field of the philosophy of economics made it possible to single out the philosophy of financial analysis. It has been proven that the existence of financial analysis as a separate, independent, holistic science is a reason to investigate its philosophical foundations, and the discourse “philosophy of financial analysis” covers philosophical questions of the “nature” and structure of scientific explanation, justification of the scientific method, changes in scientific theory, the status of scientific laws, the discussion between scientific-realist and anti-realist approaches and occupies considerable importance in the system of economic sciences.

Conclusions. Therefore, the formation of the philosophical foundations of the scientific economic system, the provision of reliable and substantive knowledge about financial analysis, substantiated in a thorough (comprehensive) logical theoretical form, is the need of today. After all, the philosophy of financial analysis studies philosophical questions of the “nature” and structure of scientific explanation, the justification of methods, changes in scientific theory, the status of scientific laws, and the debate between scientific-realist and anti-realist approaches. The understanding of the philosophy of financial analysis as a discipline is revealed through the interrelated components, philosophical dimensions of financial analysis: ontological, epistemological, epistemological, axiological, methodological, which influence and determine the research paradigm and will be the subject of further scientific investigations, as they form the philosophical doctrine of financial and economic reality.

Keywords: philosophy, financial analysis, knowledge, philosophy of economics, management.

JEL Classification: A12, B49, M40, M49.

Постановка проблеми. Глобальні виклики та динамічне розуміння сучасного мінливого світу формують нову парадигму, основою якої є заперечення застарілої, статичної, редукціоністської реальності та конвергенція різних галузей науки, зокрема: історії, економіки, психології, соціології, технології, епістемології тощо. Мультидисциплінарність стає необхідністю фундаментальних досліджень та в практичних застосуваннях наукових розвідок, що дає змогу отримати значні результати та знаходити вирішення глобальних і локальних проблем (подолання бідності, виснаження ресурсів, подолання фінансової безграмотності, запровадження екологічних виробництв). Однією із форм розвитку наукових знань (досліджень) є конвергенція філософії та економічних наук як “велика тріада ідей і методів, запропонованих філософією, політичною економією, державознавством” [1, с. 18], що допоможе зрозуміти й вирішити наслідки соціально-економічної кризи в Україні. Соціально спрямована модель розвитку України потребує застосування філософських основ для вирішення дослідницьких завдань економічного спрямування. На особливу увагу заслуговує мультидисциплінарний дизайн філософії та фінансового аналізу, який практично недосліджений або ж частково й дуже поверхнево в контексті економічного аналізу.

Адже “саме домінантні філософські доктрини з’ясування процесів буття та свідомості, закономірностей їх розвитку є тими рамковими формами, на базі яких вибудовується архітектоніка політичної економії та державознавства, що в подальшому формує й світоглядно-методологічну картину теорії фінансів” [2, с. 89] як основоположної науки для фінансового аналізу. Враховуючи особливості становлення та розвитку вітчизняного фінансового аналізу як самостійної науки дослідження його фі-

лософських основ має неабияку актуальність у парадигмальних умовах постіндустріальних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтеграція вчень українських філософів й економістів відбулася зовсім недавно, що характеризує філософію економіки як “молодий” дослідницький напрям. Широкий спектр філософських основ застосовують науковці для вирішення дослідницьких завдань економічних наук: економічної теорії, управління, фінансів, обліку, економічного аналізу. Зарубіжними дослідниками філософії економіки є Дж.Ст. Мілль, Ф. Берольцгаймер, І. Бентам, Й. Фіхте, Г. Гегель, М. Фуко, М. Гайдеггера, Д. Хаусман [3] тощо.

Основи філософії економіки досліджують українські науковці В. Базилевич [4], В. Гейць, А. Гриценко, С. Гудков [5], П. Єщенко, М. Зверяков, В. Іл’їн [4], В. Лагутін [6], А. Мазаракі [7], Т. Решетняк, І. Розман [8], С. Розумовський, С. Синяков [9], Т. Тесленко, В. Тарасевич, А. Філіпенко [10], Е. Юрченко; філософські питання в управлінні – Ю. Бех, В. Воронкова, О. Гаєвська, Н. Діденко, В. Кремень, С. Пазиніч, О. Пономарьов та ін.; філософські першооснови фінансів – В. Андрущенко [1], А. Дерлиця [2], О. Лемішко [11]; бухгалтерський облік в світлі філософії – Ф. Бутинець, С. Легенчук, О. Петрук, М. Пушкар, В. Семанюк [12], А. Шайкан; філософські аспекти економічного аналізу – Т. Бочуля, І. Лазаришина, О. Олійник [13] та ін. Однак не висвітленими залишаються питання філософських аспектів фінансового аналізу як самостійної галузі знань економічного спрямування.

Наукові основи, що охоплюють теорію пізнання економічного аналізу, складовою якого був фінансовий аналіз у 90-х рр. минулого століття, висвітлювали М. Баканов, А. Басков, А. Шеремет. Однак дослідження, зроблені у перехідний період він команд-

но-адміністративної до ринкової економіки, ґрунтувалися на засадах існуючої на той час перехідної парадигми, планово-соціалістичної економіки і, відповідно, не могли враховувати реальності, тим паче передбачити майбутній ринковий вплив.

Теоретично науковці “перехідного періоду” переймали ідеї, які черпали із літератури дослідників з країн ринкової економіки. Однак їх застосування чи “калькове” перенесення не враховувало нетривіальні умови й особливості розвитку вітчизняних практичних умов господарювання.

Зміна соціально-економічної форми та інтеграція вітчизняної науки в світовий науковий простір визначили проблемні моменти філософії економічних наук, які є тотожними для фінансового аналізу, а саме: застосування філософських методів для вивчення сутності економічних питань і проблем; розгляд філософсько-пізнавальних аспектів економічних знань та теорій (гносеологічний аспект); вивчення взаємодій і впливу філософських концепцій на економічні ідеї; аналіз результатів впливу сучасних технологій (інформаційних, нано-і біотехнологій, штучного інтелекту) на економічне життя та роль людини в ньому; розгляд особливостей розвитку економічних систем у векторі глобалізаційних процесів і форс-мажорних обставин.

Відтак, філософські основи фінансового аналізу як окремої, незалежної науки (галузі знань) відсутні й потребують висвітлення. Це, зокрема, і природа фінансового аналізу як науки; онтологічні передумови і філософські питання фінансового аналізу; методологічні підходи у здійсненні фінансового аналізу; предмет гносеології й епістемології фінансового аналізу; зміст наукових парадигм; способи обґрунтування результатів наукових рефлексій фінансового аналізу; ідеологічний контекст теорій фінансового аналізу тощо.

Варто зауважити, що дослідження вищезазначених аспектів слід розглядати в системі сучасних поглядів їх розвитку та розуміння в контексті трансформації економічної, суспільної, політичної форми, умов і викликів ХХІ ст. Зокрема, О. Лемішко піднімає питання філософської методології в дослідженні фінансової політики відтворення капіталу. Характеризуючи структурні елементи методології дослідження фінансової політики капітальної реконструкції, автор доводить, що “концептуально-теоретичною локалізацією філософського рівня є визначення об’єкта дослідження на граничному рівні його існування, логічних правил і критеріїв істинності теорій капіталу, філософських сентенцій фінансової політики” [11].

Також заслуговує на увагу праця А. Дерлиці, в якій автор дослідив “філософські основи фінансової науки у контексті відмінностей поглядів західної теорії суспільних фінансів та сучасної вітчизняної фінансової науки, яка досі частково дотримується світоглядних підходів радянської фінансової школи” [2].

Отже, в умовах глобалізаційної фінансизації питання філософських аспектів фінансового аналізу, як самостійної галузі знань економічного спрямування, набувають особливої актуальності та потребують наукових розвідок.

Метою статті є наукове обґрунтування теоретичних аспектів філософії фінансового аналізу та його місця в структурі економічних знань задля вирішення герменевтичних питань створення ефективної моделі фінансового аналізу як цілісної науки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна економічна наука розглядає багато питань, які часто вважають “філософськими” і багато дискурсів у філософії певною мірою є “економічними”. А поділ економіки та філософії на цілком

різні сфери дослідження є відносно недавнім явищем і дещо штучним. Очевидним є те, що на економіку завжди впливало вивчення філософії [14]. Розкриття філософського розуміння змісту економічних процесів та явищ, фундаментальні значення яких виходять за межі економічної теорії, зумовлює формування галузі, що виникла не так давно на перетині філософії та економічних наук (економічної теорії, аналізу, фінансів, управління) – філософії економіки. Попри те, що філософські роздуми про економіку давні, проте економічні концепції, як окремий об'єкт дослідження, сягають лише XVIII ст.

Основи філософських знань із дотичністю до економіки беруть свій початок в античних вченнях Аристотеля та Платона, а також в середньовічних опусах богословів і філософів. Філософи-схоласти зверталися до етичних питань економічної поведінки і засуджували лихварство – тобто взяття відсотків на гроші. Проте це були несвідомі, несистемні знання, без виокремлення в науку.

Зв'язок між економікою та філософією спостерігається в працях Адама Сміта, який відомий завдяки “Багатству народів” (1776 р.), однак філософська основа закладена в економічному дослідженні “Теорія моральних почуттів” (1759 р.). Зосереджуючись на економіці (тоді політекономії), науковець висвітлював моральні ідеї (справедливість, розсудливість), які необхідні суспільно-економічному функціонуванню. Зацікавлення моральними основами економіки було обґрунтовано наявністю в економічних і політичних рішеннях абсолютно очевидних і прихованих оціночних суджень про етику, людську поведінку та наукові дослідження. З того часу, особливо за останні чотири десятиліття, у філософії економіки з'явилися нові дослідницькі напрями.

Філософські проблеми економіки відображені в дослідженнях Дж.Ст. Мілля (1848). Німецький автор Ф. Берольцгаймер (1869–1920) опублікував роботу “Система права та економічна філософія” в 1904–1907 рр.

Глибоке обґрунтування філософських засад економічного розвитку подано у працях І. Бентама, Й. Фіхте, Г. Гегеля, М. Фуко, М. Гайдеггера та ін.

Історико-економічний підхід філософських концепцій в економіці від античності до сьогодення досліджують Д. Хаусман, (1992, 2008, 2021). Зокрема, Д. Хаусман до філософії економіки відносить сукупність окремих запитів, пов'язаних між собою зв'язками між питаннями та домінуючим впливом основних економічних моделей і методів [3].

Німецькі дослідники філософії Й. Фіхте і Г. Гегель та британські І. Бентам і Дж. Ст. Мілля використовують термін “економічна (господарська) філософія” (wirtschafts philosophie), під якою розуміють філософію економічного життя та економічної думки світу. Будучи соціальною філософією, вона має раціональне обґрунтування із часів Декарта та простежує історичні ресурсні джерела філософії економіки – природні, людські й інтелектуальні.

Термін “філософія економіки” запроваджений дослідниками філософської школи Нової доби (XVII–XIX ст.), яка характеризувалася зростанням ролі торгівлі та національних держав, а філософи-меркантилісти і памфлетисти були в основному стурбовані торговим балансом і регулюванням валюти. Одночасно, з усвідомленням впливу способу оподаткування та державних дій (заходів) на виробництво багатства, набуло важливості та ускладнилося фінансове управління.

З'ясування розуміння філософії економіки, як основи досліджень економічних

спрямувань (як і економічної теорії – першооснови всіх економічних знань), дає можливість виокремити фінансовий аналіз як окрему наукову галузь знань та пізнання, яка охоплює питання “природи” й структури наукового пояснення, обґрунтування наукового методу, зміни наукової теорії, статусу наукових законів, дискусію між науково-реалістичним і антиреалістичним підходами тощо. Ствердження, що фінансовий аналіз є самостійною наукою, обґрунтовується розумінням категорії “наука”, що трактується як “будь-яка галузь знань, що виробила спеціалізовану техніку пошуку та інтерпретації (аналізу) фактів” [15, с. 8]. Наука як наука є раціональною й об’єднана своєю логічною структурою та певними логічними інструментами, що використовують в наукових обґрунтуваннях. А фундаментальним завданням філософської науки є аналіз механізму висновків науки, вважали інтелектуали кінця XIX ст. – початку XX ст. Львівсько-Варшавської школи (LWS), досягнення якої вплинули й на міжнародну філософію, насамперед у галузі логіки. Школа стала важливим центром філософської думки у світі, а її рівень, навіть під час “марксистської зими”, принаймні в методології, не відрізнявся від світових стандартів [16].

Філософія економіки – “галузь філософії і міждисциплінарна наука про сутність економічного буття людини й соціуму, аксіологію економіки, її закономірності, світоглядно-методологічне й евристичне підґрунтя” [17]; “це дослідження того, як, чому, яким способом ми ведемо економіку, що дає змогу зрозуміти поведінку сфери економіки сьогодні” [14].

Філософія економічного світу покликана “визначити загальні, універсальні тенденції та закономірності його розвитку на основі філософських категорій, основоположне значення серед яких мають п’ять положень філософії науки: цілі, пояснення,

теорії, перевірка, індукція та демаркація” [10, с. 31].

В. Базилевич та В. Ільїн стверджують: “Визначаючи суспільну взаємообумовленість різних типів поділу та кооперування людської діяльності, перспективи її змін, філософія економіки вирішує не тільки методологічне, а й світоглядне завдання. Вона надає систему координат, “малює” картини економічної реальності, створює орієнтири, завдяки яким людська особистість може визначати “моделі” власної життєвої поведінки, створювати необхідні та різноманітні умови для свого існування та розвитку” [4, с. 8].

Креативне сприйняття реального економічного світу, господарського укладу на основі метафізичного підходу досліджують вітчизняні науковці, стверджуючи, що філософія економіки – це “вчення про сутність, принципи та взаємовідносини речей у світі економічної реальності. Метафізичне мислення відрізняється власним способом, манерою, методами, вимірами реалій господарського життя та економічного знання про нього” [4]. Поєднуючи історико-економічний підхід до філософії господарства, В. Базилевич та В. Ільїн зазначають, що метафізика економіки “має охопити все, що відбувається у бутті – бутті економіки, економічної науки, пізнавальному процесі господарської реальності, культурі економічного мислення” [4, с. 152]. Водночас науковці вважають метафізику філософією, що є першоосновою пояснення загальних закономірностей розвитку людини, суспільства й природи. Конвергенція цих елементів у відповідних пропорціях, предмет економічної науки та практики господарювання визначаються метафізичним мисленням й охоплюють логічні, дедуктивні, індуктивні та інтуїтивні методи дослідження. Рефлексія метафізики економіки передбачає дослідження розвитку економічної науки з пе-

реосмислення проблем, еволюції завдань, що ретельно розкривають її сутність, формують значні теоретичні перспективи, а також дають змогу досягнути трансцендентний зміст економічного світу на основі використання Кантівських “синтетичних суджень *“apriori”*” [10].

Розглядаючи систему господарювання як значний, багатовимірний, суперечливий Всесвіт, філософські знання допомагають піднятися над поверхневим, щоденним аналізом загальних явищ та їх ознак, проникнути в сутність фундаментальних економічних процесів, що незбагненні досвідом та практичною діяльністю, позаяк вони за межами раціонального досягнення. “Філософські ідеї та принципи, – зазначають С. Синяков та Е. Юрченко, – завжди були механізмами з’єднання світогляду з вмістом і методологічними елементами економічного пізнання. Філософські знання обґрунтовують ідеали і норми, онтологічні принципи економічної науки, забезпечують включення суспільно-історичних уявлень в економічний контекст життя суспільства” [9, с. 154].

Важливість філософії зумовлена обґрунтуванням усіх концептів економічної думки: історії ідей, основних припущень про людську поведінку, етичних позицій щодо економічних результатів, ролі ціннісних суджень в економічних дослідженнях, а також методології та методів, які характеризують бачення світу економістами [14].

Предметами суперечок у філософії економіки є визначення, розуміння й концептуальна царина економіки. На перший погляд, визначення економіки видається зрозумілим та окресленим. Позаяк твердження, що економіка займається питаннями виробництва, обміну, розподілу, споживання товарів і послуг, є поширеним. Однак вимоги й умови, які вона містить, є нечіткими, а це дає змогу стверджувати, що

економіка має набагато більше значення, предметне поле якої розширюється та взаємопересікається з іншими науками.

Про розширення предметного поля практичної філософії, яке відповідало б новим викликам часу, вимогам та умовам ХХІ ст., наголошує Т. Ящук, стверджуючи, що “...пошук філософією ХХ ст., нових концептуальних світоглядних засад змусив по-новому подивитися на актуальність практичної філософії, одним з напрямків якої... що становить особливий інтерес, є філософське осмислення економіки” [19, с. 24]. Розширення предметного поля означає виокремлення філософій інших наук економічного спрямування, однією з яких є філософія фінансового аналізу.

Власне філософія фінансового аналізу у надзвичайно стислому вигляді формулює своє бачення фінансово-економічних процесів як недосконалу раціональність. Ширше розуміння філософії фінансового аналізу як дисципліни розкривається через її взаємопов’язані складові, що визначають основний зміст та форму. Філософськими вимірами фінансового аналізу, які визначають дослідницьку парадигму, важливість якої суттєво впливає на здійснення наукових розвідок, розуміння й формування вченими явищ, процесів, є: онтологічний, епістемологічний, гносеологічний, аксіологічний, методологічний аспекти аналітичної діяльності, які формують філософське вчення про фінансово-економічну реальність (рис. 1).

Філософія фінансового аналізу досліджує концептуальні, методологічні та етичні питання, які виникають у рамках однойменної наукової дисципліни [20]. Основна увага приділяється питанням методології та епістемології – методам, концепціям і теоріям, за допомогою яких дослідники (економісти, аналітики) намагаються отримати знання про фінансові відносини й економічні про-

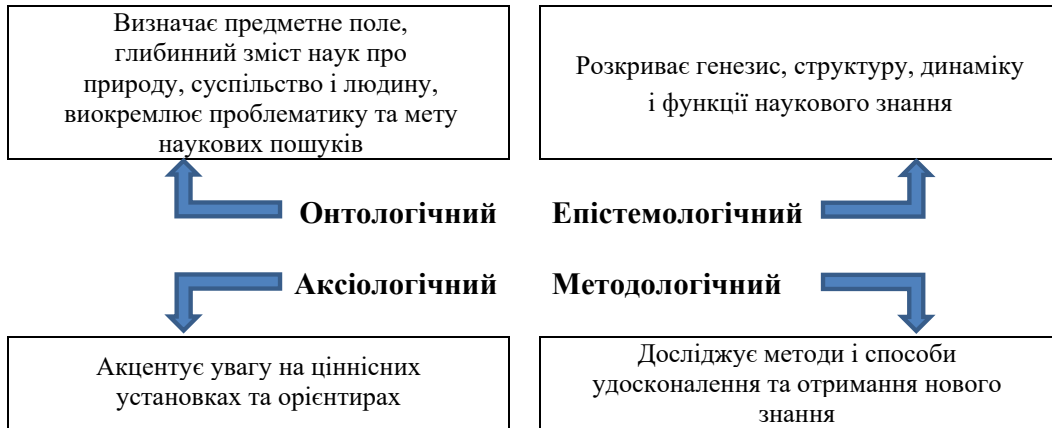

Рис. 1. Філософські виміри та їх характеристика*

* Побудовано на основі [10].

цеси. Певне значення має вплив етичних цінностей на фінансово-економічні міркування – цінності добробуту людини, соціальної справедливості, чесності у веденні бізнесу, розподілі доходу та компромісів між пріоритетами, яких вимагає економічний вибір в ухваленні управлінських рішень. Економічні й фінансові міркування (рішення), роблячи нечіткі, але важливі етичні припущення, мають наслідки для справедливості та добробуту людини, суб'єкта господарювання, тісно пов'язані з філософією фінансового аналізу й також потребують вивчення. Значна увага філософів приділена інституційній і структурній складовій ведення фінансово-економічної діяльності, з пошуком відповідей щодо сутності “ринку” та інституцій з віднаходженням альтернативних варіантів розвитку фінансово-економічної діяльності, ролі держави у фінансових відносинах та економічному розвитку зі сприяння ефективності, справедливості, добробуту людей, продуктивності та зростанню суб'єктів господарювання [21].

Філософія фінансового аналізу складається із запитів, що стосуються: (а) раціонального вибору, (б) оцінки фінансово-економічних результатів, інститутів і процесів,

(в) онтології фінансових й економічних явищ і можливостей отримання знань про них [3]. Хоча ці дослідження багато в чому збігаються, корисно розділити філософію фінансового аналізу на предметні галузі, які можна розглядати, відповідно, як теорію та практику, етичну й філософську складову вивчення науки.

Відтак, конвергентна еволюція фінансово-економічних знань з філософськими основами визначають дизайн фінансового аналізу як:

- методу пізнання фінансово-економічних систем та відносин;
- системи спеціальних знань і цілісної науки;
- функції менеджменту й управління.

Фінансовий аналіз як самостійна наукова галузь знань, як і будь-яка інша “економічна наука в своєму русі достовірного обґрунтування результатів і висновків дослідження предмета реалізує себе як через логіку розвитку аксіоматичних тверджень і припущень (первинних абстракцій), так і на основі послідовного “занурення” у глибину економічних процесів і явищ, відштовхуючись від їх емпіричного (наочного, повсякденного, конкретного) розуміння” [6, с. 21].

Найважливіші точки дотику між філософією та фінансовим аналізом перебувають в сферах теорії, методології, раціональності та етики.

Дискусійним є питання ролі філософії в економіці та фінансовому аналізі, адже вона займається емпіричним дослідженнями та формальною побудовою теорій. Однак інтелектуальна роль філософії як основи теорії фінансового аналізу виявляється у вивченні логічних, раціональних особливостей фінансового аналізу як емпіричної дисципліни; обґрунтуванні співвідношення теоретичних тверджень з емпіричними доказами; доведенні ролі у раціональній оцінці теорій їх прагматичних властивостей, таких як простота, легкість обчислень тощо; розумінні передумов та традицій дослідження, які є основою структурування подальшого розвитку теорій і гіпотез фінансового аналізу [22]. Крім того, філософські знання та аналітична оцінка сильних і слабких сторін економічних теорій і пояснень дають можливість продукувати успішніші концепції. На важливість і цілісність процесу критики та формування теорій наголошували Амартьї Сен та Даніель Хаусман, стверджуючи, що “філософія та економіка конструктивно межують, а філософська експертиза може призвести до значного істотного прогресу щодо важливих теоретичних або емпіричних проблем в рамках економічної науки” [3].

Мета філософії фінансового аналізу інтерпретується як вивчення конкретних фінансових й економічних знань, теорій у їх розвитку та усвідомлення світоглядних, цивілізаційних, антропологічних, гносеологічних, аксіологічних, етичних та соціально-прогностичних аспектів фінансово-економічного розвитку, свідомості, пізнання та діяльності людини.

Дослідження філософського дискурсу у фінансовому аналізі здійснюється на та-

ких засадах та підходах: історико-філософського висвітлення взаємозв'язку філософських та економічних ідей в історії людства; конкретно-історичного пізнання фінансово-економічного життя; системності у фінансових відносинах та господарсько-економічної життєдіяльності суспільства; філософсько-антропологічного та соціологічного розуміння людини як суб'єкта фінансово-економічної діяльності, процесів соціалізації і формування соціальних типів особистості; крос-культурного аналізу економічних чинників розвитку суспільства; етико-аксіологічного виявлення ставлення людини до споживацьких благ і матеріальних цінностей тощо” [17].

Зростання зацікавленості нормативних та емпіричних досліджень при значному їх обмеженні у розумінні сутності, природи фінансового аналізу на різних рівнях його здійснення породжують низку інтелектуальних “запозичень” із соціальних сфер наукового пізнання: економічної теорії, економічного аналізу, бухгалтерського обліку, фінансів, управління та інших. Це обґрунтовує взаємозв'язок вищевказаних дисциплін в контексті методологічної бази пізнавальної діяльності та дослідження реальної дійсності фінансово-економічних явищ і процесів та відносин.

Предметом філософії науки загалом та фінансового аналізу як самостійної її галузі є “дослідження загальних закономірностей продукування, апробації та обґрунтування наукових знань на різних етапах соціально-економічного історичного розвитку, завданням яких є розкриття методів, способів та прийомів досягнення об'єктивного, достовірного пізнання про оточуючий світ, зокрема про його фінансово-економічну складову” [10, с. 29]. Для науки економіко-аналітичного спрямування, яким є фінансовий аналіз, важливим і необхідним є: “побудова моделей, пояснення та підтвердження наукової

теорії, значення ймовірності в процедурі підтвердження (теорема Байєса); визначення структури наукової теорії, співвідношення теорії та експерименту, з'ясування природи наукового закону та засад каузальності, опис наукових методів; виявлення критерію вибору типу наукової раціональності та адекватних теорій і концепцій, співвіднесення із диференційованою структурою економічного світу" [10, с. 30].

Важливість і необхідність філософії визначається тим, що вона є теоретико-методологічною основою фінансового аналізу та вивчає можливості й закономірності пізнання від відчуттів, уявлень, понять до об'єктивної, існуючої реальності; різноманітно досліджує етапи, форми пізнавального процесу, умови й критерії, досягаючи встановлення істинності та достовірності. "Філософія визначає сутність, необхідність, розвиток відносно часу, простору, руху й інших онтологічних категорій, розкриває можливість розширення предметного поля, об'єктів, методології, дає відповіді на призначення, структуру, зміст, функції, завдання тощо і сприяє дослідженню концептуальних основ фінансового аналізу" [12, с. 150]. Варто зауважити, що філософські категорії фінансового аналізу – сутність, сенс і цінності – змінюються із соціально-економічними формаціями, залежно від існуючих парадигм та науково-дослідницьких програм [12].

Фінансовий аналіз є процесом збору, аналітичного опрацювання інформації (значну питому вагу якої – 70-80% становить система бухгалтерського обліку та звітності) для потреб керівників, власників чи інших зацікавлених осіб (акціонерів, кредиторів, інвесторів, уряду та суспільства). Отож, початково фінансовий аналіз виробляє особливі цифрові продукти у формі великого масиву даних, розрахункових одиниць, аналітична інтерпретація яких є

засобом підзвітності перед керівниками, власниками капіталу. Таке розуміння впливає на розвиток фінансового аналізу, який, як і більшість досліджень економічного спрямування, здійснюють із використанням позитивістської парадигми, що означає вивчення та відображення фактичних економічних процесів і явищ, стану капіталу та зобов'язань суб'єкта господарювання. Останніми роками фінансовий аналіз, як і всі економічні дисципліни, був обмежений дослідженнями філософських припущень, методологічних підходів і основних теорій. Першочерговість позитивних парадигм у фінансовому аналізі, які ґрунтуються на розрахунку даних без глибоких узагальнень та аналітичних сутнісних розуміннь, обмежують можливість для розробки концепцій і практик (аналіз заради аналізу). Адже "дослідження, які надто зосереджені на технічних питаннях і не приділяють уваги концептуальним аспектам, поставлять під загрозу саму науку" [22].

Відтак, дослідження, які не приділяють уваги філософським аспектам, не зможуть створити хорошу "сукупність знань". Дослідницька парадигма визначає філософські виміри соціальної науки. Зазначимо, що під парадигмою розуміємо набір фундаментальних припущень, переконань, поглядів індивіда на світ і реальність, які слугують межами мислення та спрямовують мислення дослідника. Водночас, важливість окреслення дослідницької парадигми суттєво впливає на методiku здійснення соціальних досліджень фінансового аналізу, формування та глибинне розуміння досліджуваних явищ і процесів.

Хоча дослідження розуміють як процес відкриття, інтерпретації та передачі нових знань, досі тривають дебати щодо джерела самого знання. Фінансовий аналіз є однією з "молодих" галузей української науки. Попри те, дотичні до аналітичних вчень на-

уковці переконані, що кожна з парадигм, яких вони дотримуються, є найкращою для дослідження фінансового аналізу. Загалом, вчення не слід засуджувати чи визначати як одне з найкращих, оскільки кожне з них має філософські припущення того часу, в якому здійснювалися наукові розвідки та, відповідно, різна природа наукових основ обґрунтовувалася вихідними умовами, чинниками та вимогами. Це ще раз доводить необхідність і важливість вивчення еволюції та різноманітності філософських точок зору, які можуть бути основою дослідження фінансового аналізу.

Застосовуючи методи й інструменти сучасної науки, процес пізнання фінансового аналізу широко застосовує такі важливі інструменти, як аналіз та синтез, експеримент й моделювання. Активною складовою при цьому виступає людське мислення, яке є найвищою аналітико-синтезованою спроможністю людського розуму та запрограмоване природою.

Мислення як творчий процес у фінансовому аналізі охоплює поняття “судження”, “припущення”, “висновки”. Мислення й аналіз відображають загальне, диференціюють і групують властивості речей, процесів та явищ, показників фінансового аналізу, відповідно до їх розуміння, сутності, реальності, об’єктивності в їх розвитку та суперечності. Через судження й категорії відбувається процес ствердження чи заперечення.

Філософія фінансового аналізу, як самостійна наукова складова філософії економіки, уможливорює дискусію про функціональне призначення або онтологію як засіб пізнання світу й себе, про гносеологію та моральні аспекти, пов’язані з майном, капіталом, грошовими потоками, ефективність їх використання без загрози (шкідливого впливу) для навколишнього середовища, їх історіософські аспекти та роль у становленні суспільства й людства.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, можна констатувати, що формування філософських засад наукової економічної системи, забезпечення достовірних знань про фінансовий аналіз, обґрунтованих у ретельній логічній теоретичній формі, є потребою сьогодення.

Філософія економічного світу визначає загальні, універсальні тенденції та закономірності його розвитку на основі філософських категорій: цілі, пояснення, теорії, перевірка, індукція та демаркація. Розширення предметного поля означає виокремлення філософій інших наук економічного спрямування, однією з яких є філософія фінансового аналізу. Розуміння філософії економіки, як основи досліджень економічних спрямувань (як економічна теорія – першооснова всіх економічних знань) та окреслення фінансового аналізу в окрему наукову галузь знань та пізнання, охоплює філософські питання “природи” й структури наукового пояснення, обґрунтування наукового методу, зміни наукової теорії, статусу наукових законів, дискусію між науково-реалістичним і антиреалістичним підходами. Конвергентна еволюція фінансово-економічних знань із філософськими основами визначили дизайн фінансового аналізу як: методу пізнання фінансово-економічних систем та відносин; системи спеціальних знань і цілісної науки; функції менеджменту й управління.

Найважливіші точки дотику між філософією та фінансовим аналізом перебувають у сферах теорії, методології, раціональності та етики. Розуміння філософії фінансового аналізу як галузі знань розкривається через її взаємопов’язані складові, що визначають основний зміст та форму. Філософськими вимірами фінансового аналізу, які визначають дослідницьку парадигму, важливість якої суттєво впливає на вивчення, розуміння й формування дослідни-

ком-аналітиком явищ, процесів, є: онтологічний, епістемологічний, гносеологічний, аксіологічний, методологічний аспекти аналітичної діяльності, які формують філософське вчення про фінансово-економічну реальність та будуть предметом подальших розвідок.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Л. *Фінансова думка Заходу в XX столітті (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів)*. Львів : Каменяр, 2000. 303 с.
2. Дерлиця А. Філософські основи теорії державних фінансів. *Світ фінансів*. 2021. № 4. С. 87–102. URL : <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/wof/article/view/1384/1388>. doi: <https://doi.org/10.35774/sf2020.04.087>.
3. Hausman Daniel M. (2008). *Philosophy of economics*. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL : <https://philpapers.org/rec/HAUPOE>.
4. Базилевич В. Д., Ільїн В. В. *Метафізика економіки*. Київ : Знання, 2007. 718 с.
5. Гудков С. Філософія економіки: праксеологічне значення для України. Філософські вимири сучасного світу. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 1. С. 45–55.
6. Лагутін В. Онтологічні та гносеологічні засади економічної науки XXI століття. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 2. [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020\(130\)02](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020(130)02).
7. Мазаракі А., Волосович С. Домінанти інституційної модернізації фінансової системи України. *Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту*. 2016. № 1. С. 2–5.
8. Розман І. Епістемологія: філософські засади наукової діяльності. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 4. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-4\(6\)-177-183](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-4(6)-177-183).
9. Синяков С. В., Юрченко Е. А. Філософія та економічна наука. *Економіка та управління на транспорті*. Київ : НТУ, 2016. Вип. 3. С. 154–160.
10. Філіпенко А. С. *Економічний світ: філософія. Економічна теорія*. 2018. № 3. С. 29–44. <https://doi.org/10.15407/etet2018.03.029>.
11. Лемішко, О. О. Філософська методологія в дослідженні фінансової політики відтворення капіталу. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 2. Ч. 2. С. 121–128.
12. Семанюк В. З. *Інформаційна теорія обліку в постіндустріальному суспільстві : монографія*. Тернопіль : THEU, 2018. 392 с.
13. Олійник О. В. *Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: теорія, методологія, організація* : дис. ... д-ра наук : 08.00.09. 2009.
14. Dehn Milena, Needler Ella and Palka Jessica. *Philosophy of Economics*. URL : <https://www.exploring-economics.org/en/discover/philosophy-of-economics-foundational/>.
15. Shumpeter J. A. *History of economic analysis*: v 3 t. T. 1 / per. s anhl. pod. red. V. S. Avtonomova. SPb. : Ekon. Shk., 2001. T. 1. LKhl+494 s. T. 2 VIII+454 s. T. 3. Kh+678 s.
16. Woleński Jan. Lvov-Warsaw School. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2023 Edition)*, Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.). URL : <https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/lvov-warsaw/>.
17. Велика українська енциклопедія. URL : <https://vue.gov.ua/%D0%A4%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1>
18. Загальна філософія науки. URL : <https://philpapers.org/browse/general-philosophy-of-science/>.
19. Ящук Т. І. Господарство як предмет аналізу в сучасній практичній філософії. Філософська думка. 2017. № 3. С. 24–40.
20. Андерсон Е. *Поза межами Ното Економіс*. Філософія та громадські справи. 2000. № 2. С. 29.
21. Філософія економіки. URL : <https://www-personal.umd.umich.edu/~delittle/Encyclopedia%20entries/Philosophy%20of%20Economics./>.

22. Nugrahanti Yeterina. (2018). Reflection of philosophical foundations in financial accounting research. *Journal of Auditing, Finance, and Forensic Accounting*. 6. 35. 10.21107/jaffa.v6i1.4328.

References

1. Andrushchenko, V. L. (2000). *Finansova dumka Zakhodu v KhKh stolitti* [Financial Thought of the West in the 20th Century]. Lviv: Kamenia [in Ukrainian].
2. Derlytsia, A. (2021). *Filosofski osnovy teorii derzhavnykh finansiv* [Philosophical foundations of the theory of state finances]. *Svit finansiv – World of Finance*, 4, 87–102. Available at: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/wof/article/view/1384/1388>. Data dostupu: 27.03.2024 doi: <https://doi.org/10.35774/sf2020.04.087>.
3. Hausman, Daniel M. (2008). *Filosofia ekonomiky*. *Stenfordska entsyklopediia filosofii* [Philosophy of economics. Stanford Encyclopedia of Philosophy]. Available at: <https://philpapers.org/rec/HAUPOE>.
4. Bazylevych, V. D., Ilin, V. V. (2007). *Metafizyka ekonomiky* [Metaphysics of economics]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
5. Hudkov, S. (2018). *Filosofia ekonomiky: prakseologichne znachennia dla Ukrainy* [Philosophy of economics: praxeological significance for Ukraine]. *Filosofski vymiry suchasnoho svitu. Visnyk KNTEU – Philosophical Dimensions of the Modern World. Bulletin of KNEU*, 1, 45–55 [in Ukrainian].
6. Lahutin, V. (2020). *Ontologichni ta hnoseologichni zasady ekonomichnoi nauky XXI stolittia* [Ontological and epistemological foundations of economic science of the 21st century.] *Visnyk KNTEU – Bulletin of KNEU*, 2. [http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020\(130\)02](http://doi.org/10.31617/visnik.knute.2020(130)02).
7. Mazaraki, A., Volosovych, S. (2016). *Dominantny instytutsiinoi modernizatsii finansovoi systemy Ukrainy* [Dominants of the institutional modernization of the financial system of Ukraine] *Visn. Kyiv. nats. torh.-ekon. un-tu – Bulletin of KNCEU*, 1, 2–5 [in Ukrainian].
8. Rozman, I. (2022). *Epistemolohiia: filosofski zasady naukovoï diïalnosti* [Epistemology: philosophical foundations of scientific activity]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii – Scientific Innovation and Advanced Technologies*, 4. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-4\(6\)-177-183](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-4(6)-177-183).
9. Syniakov, S. V., Yurchenko, E. A. (2016). *Filosofia ta ekonomichna nauka* [Philosophy and economic science]. *Ekonomika ta upravlinnia na transporti – Economy and Transport Management*, Kyiv : NTU, 3, 154–160. [in Ukrainian].
10. Filipenko, A. S. (2018). *Ekonomichnyi svit: filosofia* [Economic world: philosophy] *Ekonomichna teoriia – Economic Theory*, 3, 29–44. <https://doi.org/10.15407/etet2018.03.029>.
11. Lemishko, O. O. (2018). *Filosofska metodolohiia v doslidzhenni finansovoi polityky vidtvorennia kapitalu* [Philosophical methodology in the study of the financial policy of capital reproduction]. *Naukovyi visnyk Polissia – Scientific Bulletin Polissia*, 2, 121–128 (Ch. 2) [in Ukrainian].
12. Semaniuk, V. Z. (2018). *Informatsiina teoriia obliku v postindustrialnomu suspilstvi* [Information theory of accounting in post-industrial society]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
13. Oliinyk, O. V. (2009). *Rozvytok ekonomichnoho analizu v umovakh instytutsiinykh zmin: teoriia, metodolohiia, orhanizatsiia* [Development of economic analysis in conditions of institutional changes: theory, methodology, organization]. (Thesis: 08.00.09) [in Ukrainian].
14. Dehn Milena, Needler Ella and Palka Jessica. *Filosofia ekonomiky* [Philosophy of Economics]. Available at: <https://www.exploring-economics.org/en/discover/philosophy-of-economics-foundational/>.
15. Shumpeter, J. A. (2001). *Istoriia ekonomichnoho analizu* [History of economic analysis]: v 3 t. Vol. 1 (Trans. V. S. Avtonomova). SPb.: Ekon. Shk. T. 1. LKhl+494 s. Vol. 2 VIII+454 s. Vol. 3. Kh+678 s.
16. Woleński, Jan. *Lvov-Warsaw School, The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2023 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.).

Available at: <https://plato.stanford.edu/archives/win2023/entries/ivov-warsaw/>.

17. Velyka ukrainska entsyklopediia [Large Ukrainian encyclopedia]. Available at: <https://vue.gov.ua/%D0%A4%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1>.

18. Zahalna filosofiia nauky [General philosophy of science]. Available at: <https://philpapers.org/browse/general-philosophy-of-science>.

19. Iashchuk, T. I. (2017). *Hospodarstvo yak predmet analizu v suchasniy praktychniy filosofii* [Economy as a subject of analysis in modern practical philosophy]. *Filosofska dumka – Philosophical Thought*, 3, 24–40 [in Ukrainian].

20. Anderson, E. (2000). *Poza mezhamy Homo Economicus* [Beyond Homo Economicus]. *Filosofiia ta hromadski spravy – Philosophy and Public Affairs*, 2, 29.

21. *Filosofiia ekonomiky*. [Philosophy of economics]. Available at: <https://www-personal.umd.umich.edu/~delittle/Encyclopedia%20entries/Philosophy%20of%20Economics>.

22. Nugrahanti, Yeterina. (2018). *Vidobrazhenia filosofskykh zasad u doslidzhenniakh finansovoho obliku*. [Reflection of philosophical foundations in financial accounting research]. *Journal of Auditing, Finance, and Forensic Accounting*. 6. 35. 10.21107/jaffa.v6i1.4328.